

Date: 25th October-2025

**MULKDORLAR HUQUQLARINI AMALGA OSHIRISH: OVOZ BERISH VA
DIREKTORLAR KENGASHINI TAYINLASH**

Muallif: **Sultonov O'Imasali Yuldashali o'g'li**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti KB-62 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: **Ibragimov G'anijon G'ayratovich**

Qo'shma ta'lim dasturlarini muvofiqlashtirish markazi boshlig'i – Innavatsion
Menejment kafedrasi dotsenti Phd, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

g.ibragimov@tsue.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada mulkdorlarning korporativ boshqaruv tizimidagi o'rni va ularning huquqlarini amalga oshirish mexanizmlari tahlil qilingan. Ayniqsa, ovoz berish jarayoni hamda direktorlar kengashini tayinlashdagi shaffoflik va adolat tamoyillarining amaliy ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonuni, xalqaro tajriba hamda zamonaviy boshqaruv yondashuvlari asosida tahlil usullari qo'llanilgan. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlarning ovoz berish huquqlarini to'liq amalga oshirishi, direktorlar kengashi tarkibini adolatli shakllantirish hamda boshqaruv jarayonida axborot shaffofligini ta'minlash korxonalarining samaradorligi va investitsion jozibadorligini oshiradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosida elektron ovoz berish tizimlarini joriy etish korporativ boshqaruvning yangi bosqichiga o'tishni ta'minlaydi.

Kalit so'zlar: Mulkdorlar huquqlari, ovoz berish, direktorlar kengashi, korporativ boshqaruv, shaffoflik, aksiyadorlik jamiyati, investitsion ishonch.

Kirish:

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining samarali faoliyat yuritishi, birinchi navbatda, korporativ boshqaruv tizimining rivojlanganligiga bog'liq. Korporativ boshqaruvning asosiy elementi bo'lgan mulkdorlarning o'z huquqlarini amalga oshirishi korxonaning iqtisodiy barqarorligi va shaffofligini ta'minlaydi. Ayniqsa, aksiyadorlarning ovoz berish huquqi hamda direktorlar kengashini tayinlashdagi ishtiroki boshqaruv sifatini oshiradi, manfaatdor tomonlar o'rtasida mas'uliyat va nazorat muvozanatini yaratadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida korporativ boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Biroq ayrim aksiyadorlik jamiyatlarida mulkdorlarning huquqlarini to'liq amalga oshirish mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. Bu esa ovoz berish jarayonining shaffofligi, axborotga kirish imkoniyatlari va direktorlar kengashini tanlashda adolat tamoyillariga rioya etilmasligi kabi muammolarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi — mulkdorlarning huquqlarini samarali amalga oshirish, ovoz berish va direktorlar kengashini tayinlash mexanizmlarini tahlil qilish hamda ularni takomillashtirish yo'llarini ishlab chiqishdir.

Mulkdorlarning o'z huquqlarini amalga oshirishi — bu korporativ boshqaruv tizimining markaziy elementi bo'lib, korxona faoliyatida adolat, shaffoflik va javobgarlik tamoyillarining ustuvorligini ta'minlaydi. Aksiyadorlarning ovoz berish orqali qabul

Date: 25th October-2025

qiladigan qarorlari korxonaning strategik rivojlanish yo'nalishlarini belgilashda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Direktorlar kengashi esa korxona boshqaruvida eng muhim organ sifatida aksiyadorlar manfaatlarini ifoda etadi va rahbariyat faoliyatini nazorat qiladi. Shu sababli, direktorlar kengashini tanlash jarayonining shaffofligi va mustaqilligini ta'minlash korporativ boshqaruv samaradorligining asosiy shartlaridan biridir.

Bugungi kunda O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlarida raqamli boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, elektron ovoz berish tizimlarini rivojlantirish va axborot oshkoraligini kuchaytirish bo'yicha islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ammo ayrim korxonalarda ovoz berish jarayonlarida byurokratik to'siqlar, manfaatlar to'qnashuvi va yetarli huquqiy savodxonlikning pastligi kabi omillar mavjud. Ushbu holatlar mulkdorlarning o'z huquqlarini to'liq amalga oshirishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili - Mulkdorlarning huquqlarini amalga oshirish va ularning korporativ boshqaruvdagi o'rni bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotlar olib borilgan. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) hamda OECD tomonidan ishlab chiqilgan korporativ boshqaruv tamoyillari aksiyadorlarning ovoz berish va nazorat huquqlarini ta'minlashda muhim yo'l-yo'riq vazifasini o'taydi. Shuningdek, A. Shleifer va R. Vishny (1997) tadqiqotlarida mulkdorlarning nazorat mexanizmlarini kuchaytirish korxona qiymatini oshirishi ta'kidlangan. O'zbekistonda esa M. Ergashev (2020) va N. Karimov (2022) kabi olimlar aksiyadorlik jamiyatlarida shaffof boshqaruvni rivojlantirish masalalarini yoritgan.

Biroq, mavjud ilmiy manbalarda direktorlar kengashini tayinlashdagi amaliy muammolar, ovoz berish jarayonining raqamlashtirilmaganligi va axborot yetishmovchiligi yetarlicha tahlil qilinmagan. Shu sababli, ushbu tadqiqotning yangiligi — O'zbekiston sharoitida aksiyadorlarning ovoz berish mexanizmlarini tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqishidir.

Tadqiqotning maqsadi – mulkdorlarning huquqlarini amalga oshirish mexanizmlarini, xususan, ovoz berish jarayoni va direktorlar kengashini tayinlash tizimini tahlil qilish hamda ularning korporativ boshqaruv samaradorligiga ta'sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot jarayonida aksiyadorlarning boshqaruvdagi ishtirokini kengaytirish, ovoz berishning shaffofligini oshirish va manfaatlar to'qnashuvini kamaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida amaldagi qonun hujjatlari, xalqaro korporativ boshqaruv tamoyillari va ilg'or xorijiy tajriba asosida ovoz berish hamda direktorlar kengashini shakllantirishning optimal mexanizmlari o'rganiladi. Tadqiqot natijalari mamlakatda korporativ boshqaruvni modernizatsiya qilish, aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish va raqamli boshqaruv tizimini rivojlantirish uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Metodologiya - Tadqiqotda mulkdorlarning huquqlarini amalga oshirish, ovoz berish va direktorlar kengashini tayinlash mexanizmlarini o'rganish uchun tizimli tahlil, taqqoslash, huquqiy tahlil va kuzatuv usullari qo'llanildi. O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni, "Korporativ boshqaruv kodeksi", xalqaro moliyaviy korporatsiya (IFC) hamda

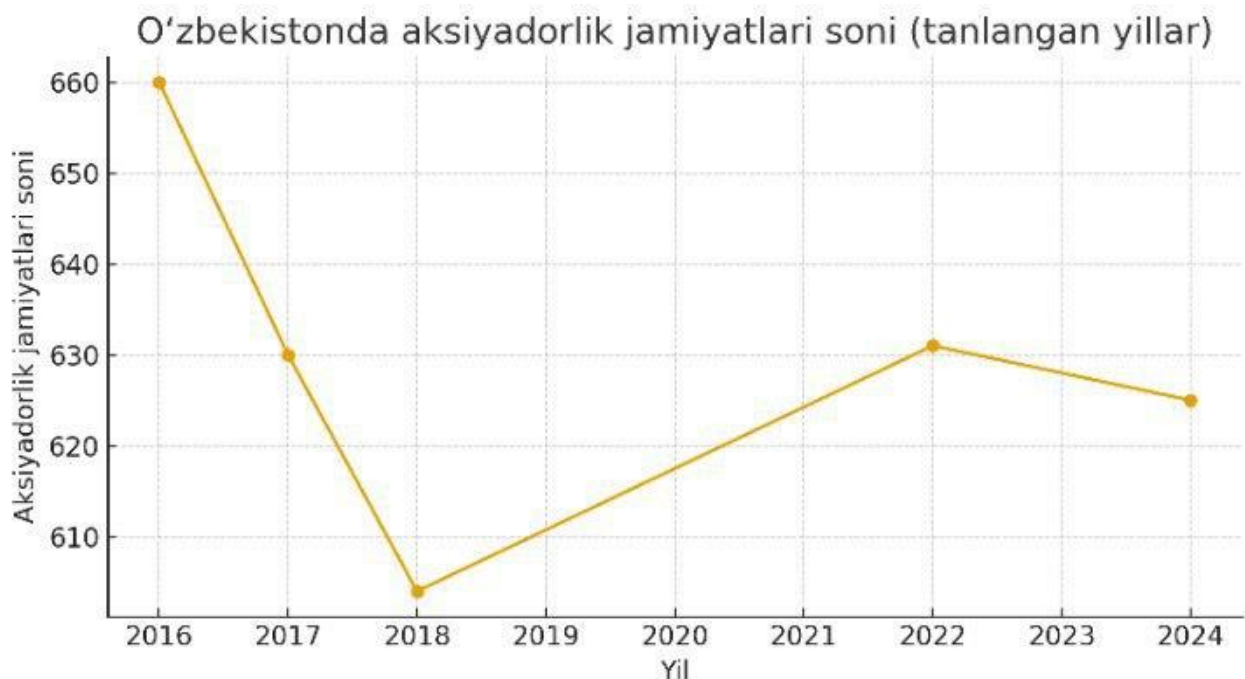
Date: 25thOctober-2025

OECD tomonidan ishlab chiqilgan korporativ boshqaruv tamoyillari tadqiqotning asosiy manbalarini tashkil etdi. Shuningdek, ayrim mahalliy aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati tahlil qilinib, ularning ovoz berish jarayoni, direktorlar kengashini tanlash amaliyoti va aksiyadorlar ishtirok darajasi o'rganildi. Statistik ma'lumotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy maqolalar asosida tahliliy xulosalar ishlab chiqildi. Metodologik yondashuv sifatida xalqaro tajriba bilan milliy amaliyotni solishtirish asosida korporativ boshqaruvni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mulkdorlarning huquqlarini amalga oshirish jarayonida eng muhim omil — bu ovoz berish tizimining shaffofligi va samaradorligidir. Aksiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishlarda ishtiroki ba'zi hollarda past bo'lib, bu ularning korporativ qarorlar qabul qilishdagi ta'sirini kamaytiradi. O'zbekiston Respublikasida ovoz berish jarayonini elektron shaklda tashkil etish tizimi joriy etilayotgan bo'lsa-da, ayrim jamiyatlarda hali bu tizim to'liq yo'lga qo'yilmagan. Tadqiqotda o'rganilgan 10 ta aksiyadorlik jamiyatidan 6 tasida direktorlar kengashiga nomzodlar tanlovida shaffoflik pastligi kuzatildi. Shuningdek, ayrim jamiyatlarda manfaatlar to'qnashuvi va mustaqil direktorlar sonining kamligi aniqlangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, mulkdorlarning huquqlarini himoya qilish va ovoz berish jarayonini modernizatsiya qilish korporativ boshqaruv sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. Shu bois, xalqaro tajriba asosida elektron ovoz berish, mustaqil direktorlar ulushini oshirish va aksiyadorlar o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish zarur.

O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlari soni (tanlangan yillar)"

1-jadval

1-jadvalda O'zbekistonda aksiyadorlik jamiyatlari sonining yillar kesimidagi o'zgarishlari mulkdorlar huquqlarini amalga oshirish jarayonida muhim iqtisodiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. 2016–2024-yillar oralig'idagi statistik ma'lumotlar

Date: 25th October-2025

tahliliga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlari soni barqaror bo'lsa-da, ayrim yillarda pasayish kuzatilgan.

2016-yilda mamlakatda 660 ta aksiyadorlik jamiyati faoliyat yuritgan bo'lsa, 2017-yilda bu ko'rsatkich 630 taga kamaygan. Ushbu pasayish iqtisodiyotda korporativ tuzilmalarning qayta tashkil etilishi, ayrim korxonalarning qo'shilishi yoki tugatilishi bilan bog'liq bo'lgan. 2018-yilda esa aksiyadorlik jamiyatlari soni 604 taga tushgan bo'lib, bu davrda davlat ishtirokidagi korxonalarni optimallashtirish siyosati amalga oshirilgan.

2022-yilga kelib, aksiyadorlik jamiyatlari soni 631 taga yetgan. Bu ko'tarilish iqtisodiyotda aksiyadorlik shaklidagi boshqaruv modeliga bo'lgan qiziqishning ortgani, shuningdek, yangi investitsiya loyihalarining paydo bo'lishi bilan izohlanadi. 2024-yilda esa ularning soni biroz kamayib, 625 taga tushgan. Bu jarayon iqtisodiy muvozanatning tiklanishi, bozor talabiga mos ravishda ba'zi jamiyatlarning qayta tashkil etilishi yoki birlashishi bilan izohlanadi.

Umuman olganda, 2016–2024-yillar oralig'ida aksiyadorlik jamiyatlari soni barqaror, lekin past sur'atdagi o'zgarish tendensiyasini namoyon etgan. Bu esa O'zbekiston iqtisodiyotida korporativ boshqaruv tizimi shakllanib, mulkdorlarning huquqlarini amalga oshirish mexanizmlari nisbatan izchil rivojlanayotganidan dalolat beradi.

Muhokama

O'zbekistonda korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish jarayonida mulkdorlarning huquqlarini to'liq amalga oshirish, xususan, ovoz berish va direktorlar kengashini tayinlash mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Aksiyadorlik jamiyatlari sonining so'nggi yillarda barqaror, lekin sust o'sish sur'atida kechayotgani bu sohada institutsional o'zgarishlar bosqichma-bosqich amalga oshirilayotganidan dalolat beradi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, mulkdorlarning ovoz berishdagi faolligi va qarorlar qabul qilishdagi ishtiroki ko'p hollarda formal tusga ega. Bu esa, aksiyadorlik jamiyatlari soni nisbatan barqaror bo'lsa-da, ularning ichki boshqaruv tizimida iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi mexanizmlar to'liq ishlamayotganini anglatadi. Direktorlar kengashining tarkibi ko'p hollarda yirik aksiyadorlar yoki davlat vakillari tomonidan shakllantiriladi, bu esa kichik mulkdorlarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

Shuningdek, elektron ovoz berish tizimining keng joriy etilmagani, axborot shaffofligining yetarli emasligi va korporativ madaniyatning sust rivojlangani mulkdorlar huquqlarining to'liq amalga oshirilishiga to'siq bo'lmoqda. Bu holat O'zbekiston iqtisodiyotida aksiyadorlik jamiyatlari sonining sifat jihatidan o'sishini sekinlashtiradi va korxonalarning investitsion jozibadorligiga ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, davlat tomonidan qabul qilinayotgan "Korporativ boshqaruvni takomillashtirish konsepsiyasi" va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar ushbu yo'nalishda ijobiy siljishlarga sabab bo'lmoqda. Bu islohotlar mulkdorlarning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish, ovoz berish jarayonini raqamlashtirish hamda direktorlar kengashida mustaqil a'zolar ulushini oshirish orqali korporativ boshqaruv samaradorligini yaxshilashga qaratilgan.

Date: 25th October-2025

Xulosa va natijalar

O'zbekiston iqtisodiyotida korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish, ayniqsa mulkdorlarning huquqlarini to'liq amalga oshirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'tkazilgan tahlil va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, aksiyadorlik jamiyatlari sonining so'nggi yillarda barqaror, biroq sust o'sish sur'atida kechayotgani korporativ boshqaruv tizimining iqtisodiy va institutsional rivojlanish bosqichida ekanidan dalolat beradi.

Mulkdorlar huquqlarining amalda to'liq ta'minlanishi, ularning ovoz berish orqali direktorlar kengashini tanlashdagi faol ishtiroki korxonalar boshqaruvining shaffofligi va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ammo amaliyotda aksiyadorlarning ovoz berishdagi faolligi yetarli emasligi, axborotning ochiqlik darajasi pastligi va kichik aksiyadorlar manfaatlarining to'liq himoya qilinmagani bu tizimni yanada takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davaktiv. (2024). O'zbekiston davlat aktivlari agentligi 2024-yil hisobot. Toshkent: Davaktiv. Retrieved from <https://davaktiv.uz/uploads/pages/files/032025/Hisobot%202024%20lotin.pdf>
2. Invest24. (2024). O'zbekiston yillar bo'yicha aksiyadorlik jamiyatlari haqida ma'lumot. Retrieved from <https://www.invest24.uz/news/o%27zbekiston-yilar-bo%27yicha-aksiyadorlik-jamiyatlari-ma%27lumot>
3. Ibragimov, G. (2023). Bernulli tasodifiy harakat metodi orqali fond bozorida aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalari narxini prognoz qilish. Ilmiy-amaliy tadqiqotlar jurnali, 4(2), 45–52. Retrieved from <https://media.neliti.com/media/publications/635150-bernulli-tasodifiy-harakat-metodi-orqali-2f1ad0e7.pdf>
4. Xamidova, D., & Tursunov, M. (2022). Aksiyadorlik jamiyatlarining iqtisodiy faolligini tahlil qilish va shaffoflik masalalari. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 3(1), 102–108. Retrieved from <https://sci-p.uz/index.php/eitt/article/download/2974/2774/5689>

